

ЗАПОРІЖЖЯ — історико-географічний край на Півдні України. У 15–18 ст. З. було місцем розташування запороз. **козацтва**. Охоплює степ. тер., прилеглу до обох берегів Дніпра в його нижній течії, південніше **Дніпрових порогів** (у межах сучас. Дніпроп., частково — Запоріз., Херсон., Кіровогр., Микол., Одес., Донец. обл.), вкриту мережею великих і малих річок. До бас. Чорного моря належать Дніпро з притоками Сухий Омельник, Мокрий Омельник, Домоткань, Самоткань, Сура, Томаківка, Базавлук, Інгулець і Пд. Буг з притоками Оріль, Самара, Осокорівка, Суха Московка, Мокра Московка, Кінська, Рогачик, Білозірка; до бас. Азов. моря — Торець, Бахмут, Лугань, Кальміус, Кальчик. На берегах Дніпра нараховувалося до 465-ти, Орелі — 300, Самари — 24 лимани й озера. Найбільші лимани — Червоний, Великі Води, Плетенець, Білозір., Кардашин., Дніпров., Бузький. У межах З. існували Дніпров., Самар., Інгулець та Оріль. плавні. Клімат сухий, що зумовлено високим розташуванням над р. м., малою кількістю лісів, переважанням сухих вітрів сх. і пн.-сх. напрямів, мілководдям більшості річок; ландшафт степовий: пн. частина — горбиста, більш волога і родюча, пд. — рівнинна. Тер. З. вкривали численні балки, урочища та байраки (Звонец., Тягин., Будилів., Хортиць., Люта, Золота, Дурна, Середня, Лоханна, Дубова, Лишня, Кичкас., Широка балки, Княжі Байраки). Ліси малочисельні та невеликі (переважно в западинах, вологих місцях). Через тер. З. проходило багато шляхів, найвідоміші з них — Мурав. і Чорний, серед менш знач. — Крюков., Крим., Переволочан., Микитин., Кизикермен., Саксаган., Гардовий, Січово-Вищий, Січово-Нижчий. До зведення **Дніпровського каскаду ГЕС** на Дніпрі діяло багато бродів

(зокрема Кременчуць.) і переправ (Успен., Мишуринорогів., Кичкас., Білозер., Кам'ян.). За козац. часів тварин. світ представляли дикі свині й коні (тарпани), ведмеді, зайці, лисиці, лосі, олені, видри, лебеді, качки, гуси, дрохви, лелеки, журавлі, голуби, куріпки, тетереви; у річках зустрічалась різноманітна риба, зокрема білуга, стерлядь, севрюга, сом, короп, судак, окунь, щука, карась. Первісно З. називали невелику тер. за Дніпров. порогами на кордоні Великого князівства Литовського та Крим. ханства у т. зв. Дикому полі. Зі створенням Запороз. Січі (серед. 16 ст.) назва поширилась на всі землі, підконтрол. запорожцям (від Пд. Бугу на Зх. до Сівер. Дінця на Сх.). У 18 ст. З. поділялось на 8 паланок (р-нів): Бугогардів. (частина тер. сучас. Херсон., Микол., Одес. обл.), Кодаць. (Дніпроп. і Кіровогр. обл.), Перевіз. (Херсон. обл.) на Правобережжі; Кальміус. (Донец., Запоріз., Луган. обл.), Оріль. (Запоріз. обл.), Прогноїв. (Микол. обл.), Протовчан. і Самар. (Дніпроп. обл.) — на Лівобережжі. Після ліквідації Запороз. Січі 1775 назву «З.» вилучено з обігу, а всі землі, які Рос. імперія захопила у 17–18 ст. на Пд. України, почали називати Новоросією.

Рекомендована література

1. Запоріжжя. К., 1965;
2. Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII століття та його спадщина. Т. 2. Мюнхен, 1967;
3. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. Т. 1. Л., 1990;
4. Прудкий В. И. Земля надежды нашей. З., 2007.

О. І. Коробов

Бібліографічний опис:

Запоріжжя / О. І. Коробов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-15490>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).